

Ödestugu kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
tillgänglighets- och klimatförbättrande åtgärder m.m.

*Ödestugu socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Ödestugu kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
tillgänglighets- och klimatförbättrande åtgärder m.m.

Ödestugu socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län, Växjö stift

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2015

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	6
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	10
Utvändigt	10
Invändigt.....	11
Vapenhuset.....	11
Kyrkorummet.....	11
Invändigt.....	11
Vidtagna åtgärder	13
Utvändigt	13
Invändigt.....	16
Vapenhuset.....	16
Kyrkorummet.....	18
Sakristian	20
Klimatinstallationer m.m.....	20
Dopfunten.....	21
Övrigt.....	22
Sammanfattning.....	22
Administrativa uppgifter.....	24
Referenser.....	24
Tryckta källor	24
Arkiv.....	24

Bilagor

- Bilaga 1. Ritningar
- Bilaga 2. Materialspecifikation

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Ödestugu kyrkby med kyrkan och klockstapeln. Gåramålning i församlingshemmet.

Inledning

Länsstyrelsen har lämnat tillstånd till en rad olika åtgärder avseende Ödestugu kyrka. Följande tillståndsbeslut har lämnats:

- Tillgänglighetsförbättrande utvändiga åtgärder (lst dnr 433-7722-12)
- Tillgänglighetsförbättrande invändiga åtgärder (lst dnr 433-7732-12)
- Installation av nytt styr- och reglersystem (lst dnr 433-7765-12)
- Klimatförbättrande åtgärder (lst 433-537-14)
- Nya lövsilar på stuprören (lst dnr 433-6905-14)
- Nytt järnband runt dopfontens cuppa (lst dnr 433-8637-14)

Dessa beslut stadgar att arbetena skall följas av antikvarisk medverkan. Vidare har parallellt med ovanstående åtgärder även genomförts arbeten som inte stått under antikvarisk medverkan och därför inte redovisas i föreliggande rapport:

- Ny belysning på kyrkogården (lst dnr 433-7066-14)
- Konservering av delar av inredningen (lst dnr 433-7727-12)
- Arkeologisk förundersökning, schaktövervakning inom del av RAÄ-nr Ödestugu 149 (lst dnr 431-6565-14)

Antikvarisk medverkande har varit antikvarie Anders Franzén, som även sammanställt föreliggande rapport. Arbetena genomfördes under hösten 2014 och vintern 2014/15.

Syfte

Syftet med arbetena har varit flerfaldigt. Tillgängligheten till och inom kyrkobyggnaden har varit bristfällig och därför var målet att skapa lämplig beläggning på kyrkogårdens gångar, uppföra ramper där nivåskillnaderna var allt för höga och inrätta lämpliga platser för bland annat rullstolar i kyrkorummet.

Det fanns tecken på att fuktbelastningen i byggnaden var hög och detta hade dokumenterats genom mätningar och provtagningar. Undersökningen visade att fukten ställvis var hög. Därför planerades i korthet för byte av skadade delar, särskilt i vapenhuset, avfuktning av kryppgrunden i vapenhuset och installation av undertrycksventilation i kyrksalens kryppgrund. Vidare avsåg man att ordna utvändig dränering.

Under senare år har sprickor i dopfunten konstaterats och för att säkerställa att den inte kollapsar skulle den säkras.

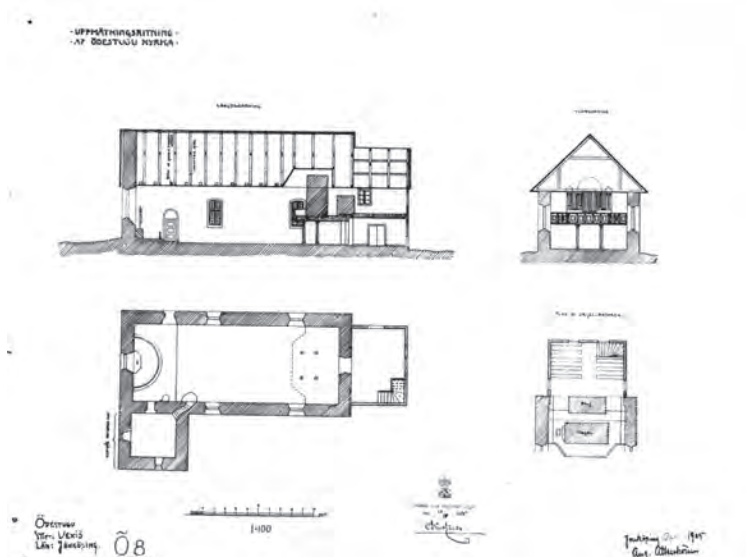
Syftet med den antikvariska medverkan var att dokumentera vidtagna åtgärder och att ge råd och anvisningar i allmänhet. Särskilt känsliga moment – montering av nytt golv i koret och ombyggnad av bänkar – har krävt särskild uppmärksamhet.

Historik

Ödestugu kyrka uppfördes under tidig medeltid. Kyrkans planform med fullbrett, rakavslutat kor talar för en datering till ca 1250. Den romanskt utformade korporten gör dock att vi får anta 1200-talets mitt som byggnadstid. Sakristian är medeltida, men det är oklart om den är uppförd samtidigt som kyrkan eller senare.

Ca 1600 dekorerades innerväggarna med muralmåleri av Johannes Petri. Under Kalmarkriget härjade danskarna bygden 1611 och skall då ha beskjutit kyrkporten. År 1706 utförde Torbjörn Röding ”predikstol samt ett krucifix mitt i östra fönstret och tjänligt lövverk omkring på sidorna samt ett par bilder”. Åren 1750-58 genomgick kyrkan en omfattande om- och tillbyggnad eftersom den var för liten. Kyrkan förlängdes åt väster, sydporten murades igen och en ny ingång togs upp i väster. Ett nytt vapenhus restes framför den nya porten och ett framför korporten. I samband med dessa arbeten revs sannolikt det gamla tornet. Likaså revs eventuellt korvalvet och triumfbågen. Ett nytt plant innertak lades in, vilket dekorerades 1758 av Olof Rosenblad, Gränna, med skildringar av Kristus inför Pilatus, Korsfästelsen, Uppståndelsen och Yttersta domen. Rosenblad försåg även läktarbröstet med målningar av apostlarna och utförde draperingar kring de nya stora fönsteröppningarna. Vid samma tillfälle putsades tidigare muralmåleri över.

År 1815 omdanades kyrkorummet i nyklassicistisk riktning. Altaruppsatsen avlägsnades såsom ”hinderligt för ljuset”. Predikstolen tycks också ha vitmålat under 1800-talet.

Uppmåtningsritningar från 1905 av arkitekt August Atterström.

År 1870 genomfördes en större renovering. Detta år skall en 12-stämmig orgel, tillverkad av E A Setterquist, Örebro, ha införskaffats. Detta föranledde en utvidgning av läktaren och en förhöjning av taket ovan orgeln. Övriga innertaket planhyvlades och vitlimmades. De båda vapenhusen revs och det västra ersattes av ett nytt i två våningar, där övervåningen fungerade som en utökning av läktaren. Läktaren i koret revs. Samma år tycks fasaderna också ha putsats om.

En jordbävning 1904 orsakade två sprickor i korets båda hörn. År 1905 svarade stadsarkitekten i Jönköping, August Atterström, för en ny renovering. Nya fönster med katedral- och konstglas insattes. Innertaket kläddes med pärlspont och uppdelades i fält. Interiören ommålades helt och dekorerades ”i värdig och tilltalande stil” enligt en samtida artikel. Väggarnas nya slätputs hade försetts med kvaderimitation och kring korfönstret pilastrar och ett språkband, allt utfört i oljefärg. Predikstol, läktare, dörrar och orgel ekådrades. Troligen tillkom samtidigt en ny öppen bänkinredning, likaså ekådrad.

Kyrkorummets interiör omskapades 1905. Då fanns en öppen bänkinredning och kvadermålning på väggarna. Foto från 1940-talet i läns museets arkiv.

Kyrkorummet sett mot väster. Foto från 1927 i länsmuseumets arkiv.

I korfönstret insattes en glasmålning i jugend med ett tomt kors, tillverkad av Stockholms glasmästeri. Kyrkorummet försågs för första gången med uppvärmning i form av en järnkamin från Ebbes bruk. Även kyrkans yttre sågs över vid renoveringen. Entreprenör var kyrkomålaren C. J. Rolander, Klevshult.

År 1936 ersattes den sotande kaminen av centralvärme med lågtrycksånga. Pannrummet inrymdes i en nyuppförd byggnad väster om kyrkan. För projekteringen stod Joh. Runesten, Nässjö. År 1943 återinvigdes den restaurerade romanska dopfunten, vars stycken länge legat som grundsten på en gård och nu hade kompletterats på Riksantikvarieämbetets konserveringsanstalt. Arbetena var ganska omfattande.

År 1946 upprättade arkitekt Johannes Dahl, Tranås, ett restaureringsförslag för kyrkan. Det kom dock att dröja till 1955-56 innan restaureringen kunde verkställas. Då hade Dahl avlidit och hans kompanjon, ingenjör Erik Persson, övertog arbetet. Restaureringen avlägsnade större delen av 1870 och 1905 års förändringar. En återgång skedde till slutet bänkinredning. Nytt golv inlades i långhuset. Långhusporten i väster försågs med nya dörrblad och korporten fick

nytt ytterblad. Altarringen flyttades fram och dess grindar igensattes. Läktaren ombyggdes varvid den ursprungligen raka bröstningen rekonstruerades. I denna infattades Rosenblads apostlamålningar, varav flertalet aldrig övermåts. För konserveringsarbetena svarade Sven Wahlgren. Han avlägsnade övermålningarna på predikstolen och fick fram den ursprungliga färgsättningen, som med hjälp av omfattande retuscheringar kunde återställas. Några borttagna ornament återplacerades. Av stor betydelse för utgången av restaureringen fick fyndet av fönsterdraperingarna och renässansmålningen under den sentida putsen. Den medeltida sydporten markerades med en rits.

Förhoppningarna om att finna takmåleri under 1905 års pärlspontstak gick ej i uppfyllelse. De gamla bräderna försågs därför med en tunn lasyr. I vapenhuset byggdes trappan om. Kyrkan elektrifierades och fasaderna genomgick en ommålning, sannolikt utfördes lagningar med cement samtidigt. Avfärgningen avsågs ske med helsingborgskalk, lätt bruten och med inslag av silikat i sista strykningen. Vapenhuset ommålades med oljefärg. Den invändiga nya färgsättningen hölls i diskreta färger i anslutning till predikstolen, delvis i lasyr. Murarna ströks med kalkfärg, enligt programmet skulle sista strykningen ske med silikatrik lasering i ljus, varm puts-ton. Olof Ståhl, Ödestugu, var målarmästare och Nils Andersson, Fredriksdal, byggmästare.

År 1968 renoverades vapenhuset. Porten breddades för att underlätta passage med kista och fick nya dörrblad. Nya fönster insattes i likhet med kyrkans övriga med antikglas. Fasaden som då var vitmålad avfärgades med röd slamfärg, vilket man menade skulle vara en återgång till det ursprungliga tillståndet. AB Byggfasad, Huskvarna, ledde arbetena.

Den senaste stora förändringen skedde 1992 med Per Rudenstam som arkitekt och S-O Andersson Bygg AB, Malmbäck, som entreprenör. Handikapptoilet och städskrubb inreddes i vapenhuset som även fick en ramp till långhuset. Vapenhusets övre våning avskildes för textilförvaring och alla läktarbänkar slopades. I kyrkorummet slipades golven och skurades med lut. Ett nytt fristående altare ersatte det befintliga. Korfönstret försågs med en glasmålning av Ann Wolff, Transjö, bekostat genom donation. Kyrkorummet ommålades i sin helhet och fick en ny färgsättning. Ett nytt värmesystem med elradiatorer installerades, vilket skulle ge möjlighet till att reglera temperaturen. Nya dörrblad insattes i vapenhusets ytterport och långhusport. Den torra luften hade föranlett flera konservatorsarbeten. Utvändigt reparerades och ommålades vapenhuset med falu rödfärg. Exteriöra snickerier på kyrkan i övrigt målades med linoljefärg.

År 2001 handikappanpassades området närmast ytterporten genom ett svagt sluttande plan av gatsten. Från denna ledde en asfalterad gång mot kyrkogårdens södra entré.

Beskrivning inför åtgärderna

Utvändigt

Från kyrkogårdsentrén i söder leder en gång fram till vapenhusets entré. Denna gång är belagd med asfalt frånsett området närmast kyrkoentrén som har smågatsten med undantag för en stor stenhäll som ligger framför porten. Lutningen, särskilt mot sidorna, uppfyller inte tillgänglighetskraven.

Gångarna väster och närmast kyrkobyggnaden i norr är belagda med grus som är löst och inte tillgänglighetsanpassat.

Ovan: Området norr om kyrkan inför arbetena.
Till höger: Kyrkans entré inför arbetena.
Nedan: Avvattningssystemet inför arbetena.

Entrén till kyrkogården går via en öppning i muren söder om kyrkobyggnaden. Öppningen är försedd med en smidesgrind som består av två grindblad. Överst finns en text: ÖDESTUGEU DEN 30 IUNI 1823. Grinden är målad i svart, men texten är målad i silverkulör, troligen aluminiumfärg.

Kyrkobyggnadens fasader är slätputsade och avfärgade i en vitaktig kulör. Vapenhuset i väster är uppfört av timmer i 2 våningar. Fasaderna är klädda med locklistpanel som strukits med falu rödfärg. Träpanelen har tidigare varit målad med oljefärg och för att möjliggöra slamfärgsmålningen har panelen blästrats. Därför har brädorna och locklisterna tydligt framträdande ådring. Panelen avslutas nedtill med en lutande vattbräda.

Vapenhuset vilar på kraftigare hörnstenar och en sockel av mindre fältsten som slammats. Marknivån närmast vapenhuset tenderar att luta mot byggnadskroppen.

Taken avvattnas med stuprör av koppar som har rundade utkastare som mynnar i brunnar.

Invändigt

Vapenhuset

Vapenhuset inrymmer en vestibul, dvs det egentliga vapenhuset samt mindre småutrymmen såsom toalett och städskrubb. På övervåningen finns bland annat utrymmen för el-centralen.

Vapenhuset har ett golv belagt med breda spontade brädor som oljats. I det nordöstra hörnet finns en ramp som mynnar i det vilplan som finns framför dörren mot kyrkorummet. Rampen är försedd med ett smitt räcke. Golvet lades in vid ombyggnaden 1992.

Väggarna utgörs av stenkyrkans f.d. yttervägg som har en slätputs som avfärgats i vitaktig kulör. De tre andra väggarna utgörs av stående spontade brädor som målats i en beigevit kulör. Innertaket består av spontade brädor som spikats med smidd spik och avfärgats i en ådrad brunröd kulör.

Dörrarna mot sekundärutrymmena mot väster är från 1992. Dessa dörrar har ett ramverk och stående fyllningar.

Kyrkorummet

Kyrkorummet präglas av äldre inventarier och en sluten bänkinredning. Golvet har tillkommit vid olika tillfällen. I koret, som ligger lite högre än övriga golvnivåer, finns breda brädor som fästs med smidd spik. I mittgången finns breda golvbrädor som tillkom vid 1992 års ombyggnad. I bänkkvarteren finns ett golv av smala spontade brädor, sannolikt tillkommet när kyrkorummet återfick en sluten bänkinredning 1955–56. Golvet i bänkkvarteren är gråmålat och övriga golvtytor är oljade.

Väggarna i kyrkorummet är slätputsade och avfärgade i en varm- vit kulör. På vissa väggpartier finns äldre väggmalerier, särskilt på korets norra vägg och kring fönstren.

Ovan: Vapenhuset med rampen inför arbetena.
Nedan: Trappstegen upp till kyrkorummets entré.

Ovan: Kyrkorummets sydöstra hörn inför arbetena.
Till vänster: Bänkarna inför ombyggnaden.

Ovan: Bänkarnas lägen utefter den södra väggen inför ombyggnaden.

Ovan till höger: Bänkarna och sydväggen inför ombyggnaden. På väggen syns ritsen i putsen som markerar den igenbyggda ursprungliga sydentrén.

Innertaket består av äldre brädor med olika bredd som fästs med smidd spik. Takbrädorna har varierande bredd och de är laserade i brunt.

I koret finns ett altarbord, men det saknas en traditionell altarpuppsats. I stället finns det i det östra fönstret ett glaskonstverk från 1992. Kring altarbordet står en altarring som utgörs av en balustrad i gråa kulörer. I korets södra del står en dopfunt av sten. På den norra väggen finns en predikstol med ljudtak från 1700-talet.

Bänkkvarteren, som tillkom 1955–56, består av bänkskärmar framtill, gavlar och dörrar mot mittgången, gavlar mot ytterväggarna samt sitsar och ryggar. Bänkarnas utsidor är marmorerade i grått, rött och brunt, medan insidorna är laserade i brun kulör. Bänkarnas krönlister är brunmålade. Under bänksitsarna finns bänkvärmare.

Bänkarna i det norra bänkkvarteret inför ombyggnaden.

Vidtagna åtgärder

Utvändigt

Huvudsyftet med de utvändiga åtgärderna var dels att förbättra tillgängligheten, dels att skapa en bättre dränering kring kyrkobyggnaden.

Beläggningen av gatsten närmast vapenhusentrén togs bort och i stället var avsikten att placera ett galler framför entrén för avtorkning samt för att skapa en distans mellan entréns avsläntning och sockeln. Efter diskussioner valde man att behålla den stora stenhällen. Därför placerades denna på en viss distans från sockeln/tröskeln. Däremellan placerades ett galler av galvat stål. Kring den tillvaratagna stenhällen asfalterades fram till den befintliga asfaltsytan. Den slutliga behandlingen av asfalten innebar att ytan klistrades med stensingel för att åstadkomma en slät yta som trots allt liknar de övriga grusgångarna. Denna slutliga klistring kunde inte utföras i samband med färdigställandet av entreprenaden utan måste avvaktas till sommarhalvåret. Därför kunde denna inte dokumenteras i anslutning till slutbesiktningen.

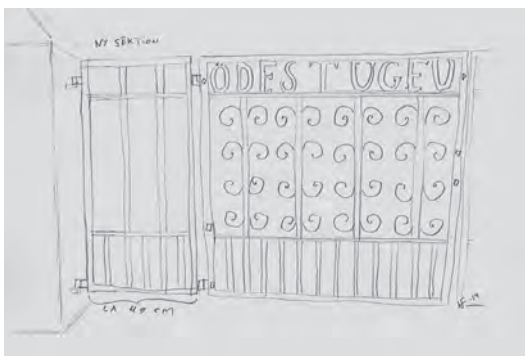
Provkartan på olika ballastmaterial i klistringen jämfördes med befintligt grus.

Till vänster: Entrén till vapenhuset efter att släntningen och den nya asfalten närmast ingången lagts.
Ovan: Asfalten, den återanvända stenhällen och skrapgallret framför entrén.

Ovan: En av grindarna inför arbetena.
Nedan: Antikvariens principskiss för hur breddningen skulle kunna genomföras.

Grindarna vid den södra ingången till kyrkogården efter att de breddats.

Grindarna vid entrén till kyrkogården hade en bredd om ca 220 cm. För att göra det möjligt för räddningstjänstens större bilar samt slamsugningsbilar att passera grindarna bedömdes att öppningsmåtten bör vara minst 300 cm, inklusive grindarnas gångjärn.

Inför entreprenaden hade en principskiss gjorts hur breddningen av grindöppningen och grindarna skulle kunna utföras. Denna beskrev att man skulle öka mellanrummet mellan grindstolparna samt förlänga smidesgrindarna genom att lägga till en sektion/modul av grindens indelning på en av grindarna mot mitten. När handlingarna upprättades var det emellertid inte aktuellt att bredda grindarna så mycket som man nu önskade. Därför valde man att öka mellanrummet mellan grindstolparna så att öppningsmåtten blir de önskade drygt 300 cm. Grindarna breddades i stället genom att man lade till ca 40 cm på varje grind närmast grindstolpen – sammanlagt ca 80 cm. Tilläggen utformades så att de erhöll en snarlik karaktär som originalgrindarna, om än ej identisk. Dekoren med krokarna efterliknades inte. Dessa tillägg gjordes öppningsbara, men med regler så att de vid normal passage är fasta – endast originalgrindarna öppnas. När öppningen i hela grindöppningens bredd behöver ske, öppnas grindarna utåt från kyrkogården för att inte gå emot asfaltgången.

Dräneringen kring kyrkobyggnaden och särskilt vapenhuset var bristfällig. Därför skulle en dränering skapas utefter kyrkans ytterväggar. I samband med grävningarna medverkade en arkeolog, enligt särskilt tillstånd. Vid grävningarna påträffades begravingar som medförde att delar av dräneringen fick läggas mer ytligt och att vattenföringen fick regleras med en pump. Se särskild rapport.

Stuprören försågs med nya lövsilar (typ Allan) och rören drogs ner i marken. På grund av miss i kommunikationen sågade en entreprenör i utstickande hörnstenar i den medeltida byggnadskropp-

pen. Sågningarna föranleddes av att stenarna hindrade att rören kunde dras ner rakt ner i marken. Efter samråd med länsstyrelsen bestämdes att den skadade stenen vid sakristians nordvästra hörn skulle huggas till på ytan så att sågsnittet blev mindre iögonfallande. Detta gjordes med framgång så att skadan knappast kan upptäckas nu. Vid kyrkans sydöstra hörn lämnades sågsnittet orört eftersom det låg under marknivån. De nya dagvattenledningen drogs under den östra kyrkogårdsmuren och ut i en stenkista på ången utanför.

Vid grävningarna på kyrkogården skapades överblivna massor och frågan uppkom hur dessa skulle hanteras. Eftersom de varken hade någon antikvarisk eller liturgisk betydelse dumpades de på ången öster om kyrkogården.

När arbetena i vapenhuset kommit igång framkom att vapenhusets sockel var bristfällig. Den bestod, förutom knutstenarna av mindre sten som svårigen kunde behållas om stabilitet skulle kunna ordnas inför åtgärderna i krypgrunden. Målet var att den tänkta tätningen av grundmuren från insidan svårigen skulle kunna utföras på ett lämpligt sätt. Därför gav länsstyrelsen ett godkännande under hand att den befintliga grundläggningen med knutstenar och stensockel kunde ersättas med en gjuten grund med cementsten ovanpå. Denna nya sockel putsades utvändigt. Sockeln gjordes vidare ca 10 cm högre än tidigare, men detta var knappast märkbart eftersom även marknivån höjdes i motsvarande grad.

På vapenhusets västra vägg måste en ventilationsöppning ordnas. Detta gjordes genom att en rund ventil placerades mellan två locklister. Vidare drogs en trefasledning på vapenhusets norra fasad. Denna kläddes med en metallskena. Dessa tillägg skall målas in i fasadens kulör, men på grund av vinterklimatet måste dessa åtgärder avvaktas till sommarhalvåret.

Ovan: Dräneringsgrävning och grundgrävning pågår vid vapenhuset.

Till vänster: Ny lövsil och den hörnsten som sågades av, men som därefter behögs så att en naturlig yta skapades.

Gjuten grund och uppmurad sockel på vapenhuset. Här har den borttagna hörnstenen inte ersatts än.

Vapenhusets norrfasad efter ombyggnaden. Viss imålning av nya installationer återstår.

Här pågår murning av vapenhusets nya sockel. Markytan har täckts med makadam.

Ovan: Den nya inspektionsluckan i vapenhusets golv. Till höger: Under tröskelstenen mellan vapenhuset och kyrkorummet fanns äldre rör som tagits ur bruk. Här gjordes de erforderliga rör- och kabeldragningarna.

Invändigt

Vapenhuset

Fuktblastningen i vapenhusets kryppgrund var oroväckande och därför togs golvet upp. Därefter skedde en viss urgrävning samtidigt som den gamla grunden/sockeln togs bort, se ovan. En ny grund gjöts av betong och ovanpå denna murades en sockel upp av cementsten. Vid arbetena framkom även att de befintliga syllstockarna var rötskadade och dessa byttes därför ut. Större delen av marken i kryppgrunden täcktes av makadam.

Innan golvbjälklaget återställdes lades erforderliga rördragningar för el, värme och styrning ner. Ett nytt golvbjälklag byggdes upp av

reglar. Bjälklaget isolerades med mineralull och ett nytt brädgolv lades in.

När det nya golvet skulle väljas ut tog man både hänsyn till det befintliga i vapenhuset och hur det äldre golvet i koret var utformat. Därför valde man ett golv av ospontade furubrädor av varierande bredd (28x220 mm, 28x270 mm samt 28x320). Kvistar fick förekomma i den omfattning som befintliga golv har. Golvbrädorna fästades med spik som var utformade som handsmidda spikar. I koret fanns bland annat smidd spik där man plattat till spikskallarna för att de inte skulle spräcka brädändarna. För att efterlikna detta slipades de nya spikarna av så att spikhuvudena blev rektangulära. Spikarnas utformning godkändes av antikvarien. Genom missförstånd vreds spikarna emellertid så att de fick en riktning tvärs emot brädorna, medan de egentligen borde följt brädornas riktning. Detta var ingen större skada eftersom vapenhusets interiör inte är så ålderdomlig. När man i ett senare skede spikade fast de nya brädorna i koret gjordes det helt korrekt.

Ovan: Vapenhuset efter ombyggnaden.

Till vänster: Vapenhuset och rampen efter ombyggnaden.

I golvet i vapenhuset inrättades en inspektionslucka. Luckan gjordes lös utan gångjärn och med lyfthandtag av mässing. Luckan försågs med lös isolering.

Vid golvläggningen uppfördes också en ny ramp helt i enlighet med den tidigare som tillkom 1992. Det tidigare räcket av smide kunde återanvändas. Golvet i vapenhuset lutades (Gammeldags trälut) och behandlades med olja (Tbx Heavy Duty-UV). Räcket målades i brun kulör och samma kulör målades även som kontrastmarkering på trappan och rampen.

Träväggarna i vapenhuset hade en del slitage och dessutom skulle en vägghylla demonteras. Därför målades väggarna om i befintlig kulör (NCS S 0502-Y). Det fanns planer på att även måla om dörrar och innertak, men under processen konstaterades att det bara behövdes en skonsam rengöring och bättringsmålning.

Putsväggen mot kyrkorummet rengjordes. Vid arbetena diskuterades vilken färgtyp väggen hade. Handlingarna från ombyggnaden 1992 antydde att det skulle vara en traditionell kalkavfärgning, men på plats antogs att det var någon form av emulsionsfärg. Därför ströks väggen med en emulsionsfärg i vitaktig kulör (NCS S 0502-Y).

Det befintliga städutrymmet, WC och apparatrummet om disponerades genom att mellanväggarna revs. I stället ordnades ett WC, ett pentry och ett förråd. Igna kulturhistoriska värden berördes vid denna förändring och åtgärderna beskrivs därför inte närmare i detta sammanhang.

En trappa upp i vapenhuset fanns sedan tidigare en inbyggd el-central. När arbetena genomfördes upptäcktes att skåpet där el-centralen var placerat i inte rymde den nya utrustningen. Därför breddades skåpet mot norrväggen och en ny dörrsektion tillskapades. Allt målades in i befintlig kulör.

I rummet över vapenhuset fanns ett fristående skåp som inrymda el-centralen. Detta skåp utvidgades mot norr så att den byggdes mot ytterväggen. Allt målades in i befintliga kulörer.

Ovan: Här har de främsta bänkarna tagits bort och uppregling pågår för att förlänga korgolvet mot bänkskärmens nya läge.

Nedan: Samma område efter avslutat arbete.

Här har en bänk tagits bort i det södra bänkkvarteret. Den nya radiatoren står på ben som upplevdes vara misspyrdande. Därför sattes en sockelbräda upp under radiatoren. Denna målades i bänkarnas bruna kulör.

Kyrkorummet

Syftet med arbetena i kyrkorummet var främst att förbättra tillgängligheten, öka utrymmet i koret och att se över tekniska installationer. Inför byggnadsarbetena täcktes inventarierna in omsorgsfullt i plast. Detta gällde exempelvis predikstolen och orgeln. För att säkerställa att inget damm spreds in i orgelhuset skapades ett övertryck i denna inklädnad.

För att öka utrymmet i koret togs den främsta bänkraden bort. Härigenom flyttades de främsta bänkvärmarnas läge längre österut. För att säkerställa att tillräcklig värme skapades i koret placerades två mindre radiatorer på altarringens insida. Detta innebar att bänkskärmen framtill demonterades och placerades en bänk längre bak. Korgolvet ligger på en högre nivå jämfört med det övriga kyrkorummet. Därför var man tvungen att bygga ut det högre korgolvet när man flyttade de främre bänkskärmarna. Den nya golvsektionen byggdes upp på regler och man bibehöll den generalskarv som fanns tidigare. De nya golvbrädorna gjordes så snarlika de befintliga som möjligt, d.v.s. av furu, av olika bredd och de fästades med samma typ av spikar som i vapenhuset. Det nya golvet lutades och slutligen oljades hela golvet i koret.

Bänkinredningen byggdes om även på andra sätt. Målet var att skapa platser för exempelvis rullstolar i bänkkvarteren och därför togs en bänkrad bort på varje sida. Detta gjordes i höjd med den tidigare och nu igensatta sydingången, som finns markerad med en rits i vägghypsen. Här demonterades bänksits och bänkrygg. Den sits som nu skapades i bakkanten byggdes om så att sitsarna kunde fällas upp. Från antikvarisk synpunkt var det angeläget att den slutna bänkinredningen även fortsättningsvis var sluten och att inte några bänkgavlar eller bänkdörrar togs bort. Vid de borttagna bänkarna

byggdes en av dörrarna om och den nu fristående gaveln fästades på denna. Härigenom erhöll rullstolsplatserna en oförändrad dörr och en med en vidhängd gavel. I rullstolsbänkarnas framförvarande bänkar blev bänkvärmarna mer iögonfallande genom ombyggnaden. Därför placerades en bräda under respektive bänksits för att dölja dessa bänkvärmare.

Ovan: Den nya platsen för rullstolar. Genom att bibehålla dörrar och gavlar ges ett intryck av sluten bänkinredning trots allt.

Till vänster: Bänkdörrarnas nya konstruktion.

Vid arbetena blev en del bänkar överblivna. Det rörde sig om de två bänksitsar-/ryggar från rullstolsplatsen samt två dörrar/gavlar från de främsta bänkarna. De senare tillvaratogs och förvaras tills vidare i bårhuset.

Arbeten på bänkarna medförde att en bättringsmålning krävdes. Detta gjordes så långt det var möjligt, men försvårades bland annat av att målningen i bänkkvarteren var en lasyr med bänkträet som underlag.

När enstaka bänkar togs bort frilades vissa väggytor som tidigare varit blockerade av bänkgavlarna. Dessa väggpartier bättringsmålades i en kulör som var snarlik den befintliga.

Mittgångens golv byggdes om 1992. Då återanvändes äldre brädor och man fräste en not i varje bräda. En lös fjäder limmades sedan fast. För att kunna installera avfuktningskanalerna i kyrkorummets

Rampen mellan mittgången och koret. Här har kontrastmålningen gjorts upptill, nedtill och vid bänkdörrarna.

krypgrund bröts delar av mittgångens golvbrädor upp. Efter återläggningen lades den befintliga gångmattan tillbaka.

Nivåskillnaden mellan mittgång och kor innebar ett tillgänglighetshinder. Detta eliminerades genom att en flack ramp byggdes längst fram i mittgången. Rampen byggdes ovanpå det befintliga golvet och med golvbrädor av samma typ som övriga golvkompletteringar och dessutom med samma ytbehandling. Gränserna för rampen markerades med kontrastfärg i brunt. För att bänkdörrarna invid rampen skulle kunna öppnas sågades den nedersta delen av de främsta dörrarna av. De avsågade delarna fästades nederst på dörröppningarna.

Mittgången med mattan inlagd och den nya rampen mot koret. Till höger syns även den borttagna bänken.

Sakristian

Golvluckan ner till vinkällaren tilläggsisolerades med cellplast. Vidare städades källarutrymmet ut från organiskt material.

Klimatinstallationer m.m.

Den höga fuktbelastningen i byggnadens krypgrund åtgärdades generellt genom att en undertrycksventilation installerades i långhuset. En sorptionsavfuktare placerades under golvet i vapenhuset för avfuktning av krypgrunden i vapenhuset.

I kyrkorummet togs golvet upp längst i väster och där rensades från organiskt material. Inga föremål av kulturhistoriskt värde påträffades. Kanaldragningen mellan vapenhuset och kyrkorummet kunde göras under tröskeln där en äldre värmeledning låg sedan tidigare. Värmeledningen demonterades för att ge plats åt de nya ventilationsrören. Den nya rödragningen längs mittgången skedde utan att man behövde gå ner i orörda marklager och härigenom undveks arkeologiska undersökningar. Härifrån och i mittgången lades ventilationsrör ut. Efter detta återlades golvet.

Här har golvet i den bakre delen av kyrkorummet öppnats upp. Därefter företogs rensning av organiskt material och återställning.

För att skapa riktiga luftströmmar borrades sex hål i långhusgolvet. Syfte med dessa var att en svag luftström skulle gå från kyrkorummet ner i kryppgrunden. Fyra hål placerades i hörnen på kyrkorummet och två hål placerades vid ytterväggarna i bänkkvarteren. Från början var det tänkt att luftströmmen skulle kunna ledas i ett läge där golvet och ytterväggarna möts, men eftersom putsen var indragen på golvet var detta inte möjligt. De borrade hålen i golvet täcktes med pluggas av trä med slitsar. Hålen gjordes genomgående genom alla golvlager.

I det utbyggda brädgolvet i koret utfördes två luckor för att göra kopplingsdosorna tillgängliga. Luckorna gjordes av golvträ och skruvades fast med spårskruv. Dessutom placerades två luckor för ljudanläggningen m.m. i golvet. Dessa luckor gjordes av metall men med infällt trä så att de smälter in i golvytan.

Ombyggnaden och komplettering av kablaget medförde att en samling kablar lades utefter kyrkorummets sidoväggar. Dessa var vid slutbesiktningen vita, men det bestämdes att de skulle målas in i golvets grå kulör. De nya radiatorerna vid rullstolsplatserna gjordes vita, men under dessa placerades stående brädor för att dölja nya installationer. Dessa brädor målades in i den bruna bänkfärgen.

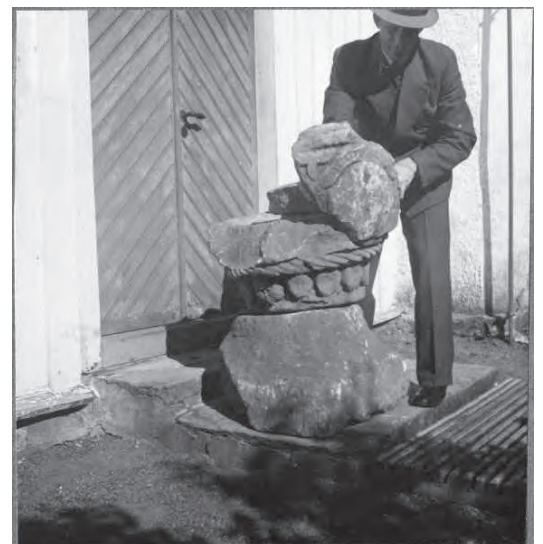
Dopfunten

Kyrkans dopfunt är från romansk tid och hade krossats och lämnat kyrkan vid något tillfälle. Åtminstone delar av den hade använts vid grundläggningen av en byggnad. Omkring 1943 samlades kvarvarande delarna ihop och en rekonstruktion ägde rum under ledning av Riksantikvarieämbetets konserveringsanstalt.

Ovan: Sektion av golvkonstruktionen i ett bänkkvarter med smalt spontgolv överst och äldre golvbrädor under detta.

Kyrkorummets sydöstra hörn med nya "ventilationsprop-par".

Ovan: Den gamla dopfunten i sina bitar innan restaureringen 1943.

Till vänster: Sprickbildning i cuppan.

Dopfunten med det nya bandet längs cuppanns krön.

Bandet runt cuppan tillverkades med en rörlig led samt med ett lås med en bult och mutter.

Inför de nu genomförda arbetena konstaterades att det fanns oroväckande sprickor i dopfuntens cuppa. Församlingen tog in ett åtgärdsförslag från Stenkonservering Väst, Göteborg. Förslaget innebar att cuppan skulle demonteras och delas upp för att återmonteras på ett betryggande sätt.

Åtgärderna var omfattande och därför undersökte församlingen möjligheten att i stället säkra konstruktionen med ett eller två smidesband runt cuppan. Förslaget diskuterades med smeden Lars-Göran Larsson, Bodafors, byggherren, Länsstyrelsen och antikvarien. Slutsatsen blev att detta var en lämplig åtgärd. Diskussioner kring detaljutförandet diskuterades kontinuerligt och slutligen valde man att bara lägga ett band kring cuppan. Detta band gjordes med en led och med en bult vid låset. Som mellanlägg mellan smide och cuppa lades ett mörkfärgat läderband. Smidet ytbehandlades med linolja.

Övrigt

Parallellt med de ovan beskrivna arbetena genomfördes den arkeologiska undersökningen (se särskild rapport). Vidare företogs konservering av inventarier (se särskild rapport). Slutligen kompletterades belysningen på kyrkogården. Inget av dessa arbeten stod under antikvarisk medverkan från läns museets sida.

Sammanfattning

De aktuella arbetena genomfördes omsorgsfullt och med gott resultat. Trots omfattande tekniska installationer och ändringar av bänkinredningen blev förändringarna inte iögonfallande.

Att komplettera ett åldrat golv är alltid vanskligt och framtiden får utvisa om de nya golvbrädorna åldras i liknande riktning som det äldre golvet.

Kyrkorummet mot öster med den åtgärdade dopfunten, de tillbaka dragna bänkkvarteren och rullstolsplatserna.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr (utv tillgänglighet):...	433-7722-2012
Länsstyrelsens dnr (inv tillgänglighet):...	433-7732-2012
Länsstyrelsens dnr (styrsystem):.....	433-7765-2012
Länsstyrelsens dnr (klimatförbättring):...	433-537-2014
Länsstyrelsens dnr (lövsilar):	433-6905-2014
Länsstyrelsens dnr (dopfunt):.....	433-8637-2014
Jönköpings läns museums dnr:.....	125/2013, jfr 126/13, 359/13,
Byggherre:.....	Barnarp Ödestugu församling
Projektledare:.....	Arkitekthuset/Daniel Höglund
Fuktkonsult:.....	Conservator AB, Eva Gustafsson
Elkonsult:	FLK Sverige AB, Jan Johansson
General- och byggentreprenör:.....	Nässjö Bygg AB
Elentreprenör:.....	Elmontage Eklind & Löfgren AB
Avfuktninginstallation:.....	Corvara Industri- och skadeser- vice Jönköp AB
Målerientreprenör:	Brobergs Måleri i Nässjö AB
Markentreprenör:.....	Högländsschakt AB
Smed, dopfunt:	Lars-Göran Larsson, Bodafors
Rapportansvarig:.....	Anders Franzén
Antikvarisk medverkan:.....	Anders Franzén
Län:.....	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:	Ödestugu socken
Fastighetsbeteckning:.....	Ödestugu kyrka
Slutbesiktning.....	12 mars 2015

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

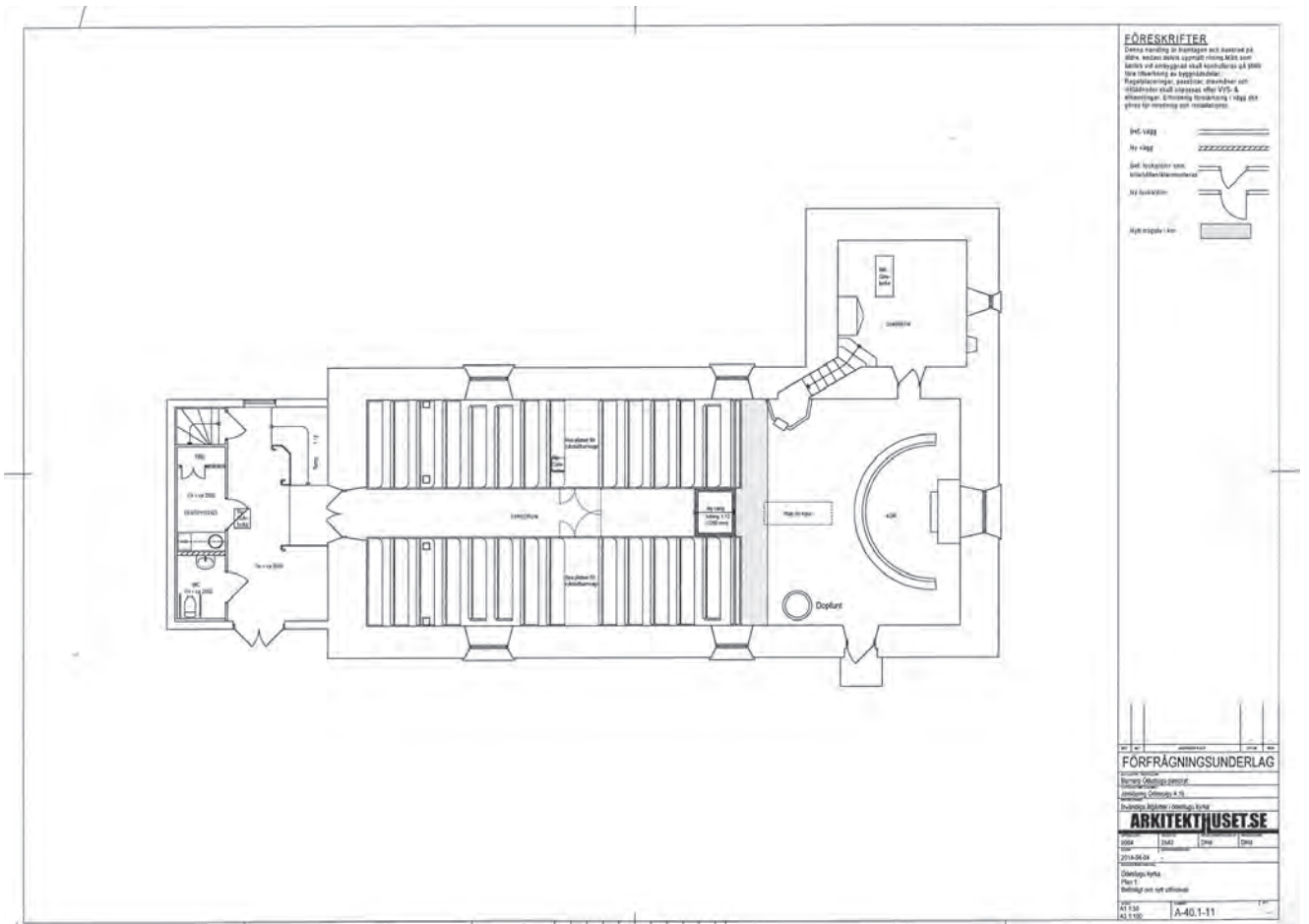
Referenser

Tryckta källor och litteratur

Gullbrandsson, Robin (2006). Ödestugu kyrka. Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning. Jönköpings läns museum. Byggnadsvårdsrapport 2006:121.

Arkiv

Jönköpings läns museum. Jönköping.

NÄSSJÖ BYGG AB

Materialförteckning

Ödestugu kyrka

Golvbrädor furu 28x220 mm, 28x270 mm samt 28x320
 Leverantör: Landsbro Timber AB Box 13 570 12 Landsbro
 Ytbehandlade med: Timberex lut antikgrå gammeldags. Oljning Timberex ofärgad.

Målningsmaterial:

Toaletter: Milltex tålig tonad vit NCS 0502-Y

Vapenhus: Silikat på putsad vägg NCS 0502-Y

Panelväggar: Linoljefärg NCS 0502-Y

Övervåning: Dörrar och panelväggar Linoljefärg NCS S 0502-Y

Kyrkosal: Väggar kalkfärg Vit

Kyrkobänkar: Linoljefärg egen blandad med kokt linolja

Kontrastmålning: Brun linoljefärg med kokt linolja

Fotbräda ute: Falu rödfärg.

Grind: Alcro Komplet Kulör 20 svart

Grusgångar:

Bärlagergrus 0-35

Fräsasfalt

Rundsingel 4-8 mm

Epoxibelagda gångar:

Stenbeläggning norsk grå kvarts

Plastgolv:

Tarkett Granit Safe T kulör 3052699

Kakel:

RAL White matt 97x97

Fog ljusgrå

Adress
 Nässjö Bygg AB
 Klinggatan 4
 57134 Nässjö

Telefon
 0380-556950

Telefax
 0380-556959

Org. nr
 556360-8222
 Bank giro
 5629-9464
 Postgiro
 4611851-9

NÄSSJÖ BYGG AB

Materialförteckning

Skåpsinrede IKEA:

Lucka Veddinge

Bänkskiva Ekbacken svart stenmönstrad

Handtag Tyda 138 mm

Byggnadsvårdsrapport 2015:8
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM